

מבט על, גיליון 674, 16 במארס, 2015

ישראל, חמאס וחזבאללה במסלול התנגשות: בלתי רצוי וכנראה בלתי

נמנע

אורית פרלוב

בפתחה של שנת 2015, ישראל מצויה במצב של רגיעה מול שני שחקנים שאיתם התעמתה צבאית בחודשים האחרונים. המלחמה נגד חמאס בעזה בקיץ 2014 וכן והתקיפות ההדדיות בינה לבין חזבאללה בזירה הצפונית, שהתרחשו בינואר 2015, הגיעו לנקודת סיום זמנית ולא התחדשו. לפי ניתוח מפת האינטרסים הכוללת, לאף אחד מהצדדים - ישראל, חמאס וחזבאללה - אין שאיפה לפתוח כעת בסבב לחימה נוסף. ואולם, לפי מיפוי הכוחות הפועלים והמשפיעים על השיקולים האסטרטגיים של השחקנים, ובפרט על פי הלך הרוח הציבורי בעזה, במצרים ובסוריה, כפי שהוא משתקף ברשתות החברתיות, מסתמן כי אם תימשכנה המגמות הקיימות בשתי הזירות וחרף אי-הרצון המשותף, עימות בעתיד הנראה לעין - הוא בלתי-נמנע בשתייהן.

לאור זאת, עלינו לשאול כיצד ישראל נמצאת היום במצב פרדוקסלי, אשר בו מצד אחד שני ארגוני ההתנגדות אינם מעוניינים ואין להם לגיטימציה ציבורית כעת למלחמה נגדה, שהיא עצמה אינה מעוניינת בה, ומצד שני ניתוח האירועים והמגמות בעזה ובדרום סוריה מצביע דווקא על כך שעימות צבאי בשתי גזרות אלו כמעט בלתי נמנע בעתיד הנראה לעין. מדוע אם כן, שלושה שחקנים אשר חולקים כיום את אותו אינטרס ולא מעוניינים במלחמה, בכל זאת נמצאים במרחק נגיעה ממנה?

סיר הלחץ העזתי

כדי להבין את המציאות הפוליטית ברצועת עזה, צריך להתמקד בשני היבטים מרכזיים שמשפיעים על חמאס. הראשון והמשפיע מבין השניים הוא מדיניותה של מצרים, כפי שהיא הולכת ומתקבעת תחת שלטונו של עבד אל-פתאח א-סיסי. מצרים רואה באחים המוסלמים ובחמאס איום על מצרים. כאשר נבחר א-סיסי לכהן כנשיא מצרים הוא הודיע כי "לא יהיה דבר כזה שנקרא אחים מוסלמים בתקופתי". גישה זו מיושמת מהרגע שעלה לשלטון באופן עקבי, ואף החמירה לאחר גל הפיגועים הקשה בסיני בחודש ינואר 2015, בו נהרגו משלושים חיילים, קצינים ואזרחים מצריים על ידי הארגון הסלפי אנצאר בית אל-מקדס. בעקבות שרשרת האירועים בסיני, ולמרות שאין זיקה ישירה בין האחים המוסלמים – לא אידיאולוגית ולא מבצעית – לבין הארגון שנשבע אמונים למדינה האסלאמית, האשים המשטר המצרי את האחים המוסלמים באלימות ואף טען שהזרוע הצבאית של חמאס לקחה חלק בפיגוע וכי חלק מהנשק שאותר בזירה הגיע מעזה. לאחרונה, בית המשפט בקהיר העביר חקיקה שבה נקבע שהזרוע הצבאית של חמאס, עז א-דין אל-קסאם, היא ארגון טרור, כשבמקביל מופעל לחץ תקשורתי וציבורי לפעול נגד הארגון - ערוצי הטלוויזיה במצרים אף מעודדים את א-סיסי לחסל את חמאס גם במחיר של כניסה לעזה. כל אלה מתווספים לאיבה הקיימת בין קהיר לבין השלטון בעזה ומבססים את ההערכות הרווחות ברשתות החברתיות, שלפיהן מצרים תחת הנהגתו של א-סיסי אינה חפצה לראות את עזה משתקמת תחת שלטון החמאס אחרי מבצע "צוק איתן". יותר מכך, מהרשתות עולה שמבחינת מצרים ישראל לא 'סיימה את העבודה' והיא מעוניינת שתמוטט את משטר חמאס בעזה.

הגורם השני, המשני בחשיבותו, אשר דוחק את חמאס לפינה, הוא מאזן הכוחות הפנימי אל מול הרשות הפלסטינית. לעת עתה, הסכם פיוס בין הגדה המערבית ועזה אינו ממשי, וברי שלאור זאת חזרתה של הרשות לעזה אינה ישימה. השילוב של המצב הקשה בעזה בעקבות מבצע 'צוק איתן', יחד עם צעדים משמעותיים מצד מצרים המיועדים להקשות על חמאס (יצירתה של רצועת ביטחון בצד המצרי של גבול הרצועה עם סיני ורפיח, סגירת המעבר והרס בתים ברפיח, והשאיפה של השלטון המצרי לחסל את חמאס), וכן אי-העברת הכספים מצד

הרשות לחמאס והקפאת כספי הסיוע מצד המדינות הערביות לשיקום, מובילים להיחלשות המשילות של חמאס בעזה מחד גיסא, ולכעס ותסיסה ציבורית ברצועה מאידך גיסא.

מתוך השיח ברשתות החברתיות בעזה מצטיירת תמונת מצב עגומה, שלפיה עזה נמצאת על סף קריסה ומשולה לרימון רסס שנצרתו נשלפה. לכן, למרות שחמאס אינו מעוניין במלחמה, הוא נמצא במצוקה ומצוי שוב במדרון חלקלק, שבסופו הוא עשוי לבחור בהתנגשות חזיתית עם ישראל כדי להיחלץ מהמצוקה הארגונית ומהביקורת הציבורית ברצועה.

המשוואה הצפונית – משחק סכום אפס

בראש סדר יומו של חזבאללה שלושה אתגרים, ומאבק ישיר בישראל אינו אחד מהם. (1) מאז מאי 2014 אין נשיא בלבנון. על רקע זה, חזבאללה טרוד בדיאלוג עם מפלגת אל-מסתקבל, שמטרתו גיבוש הבנות שיסדירו את נושא הנשיאות ובה בעת יבטיחו את מעמדו של הארגון במדינה. (2) חזבאללה חותר למגר את גלישתו המתעצמת של הרדיקליזם הסוני, בהובלת ג'בהת אל-נוסרה ו'המדינה האסלאמית', לתוך לבנון. (3) המלחמה שמנהל חזבאללה בסוריה במטרה להגן על משטר בשאר אל-אסד ולהחליש את מתנגדיו דורשת השקעת משאבים מרובה – כוח אדם ואמצעי לחימה – והיא גובה מחיר צבאי ופוליטי.

בשנה החמישית לפרוץ מלחמת האזרחים בסוריה ניצב חזבאללה בפני דילמה אסטרטגית מהותית. המורדים בהובלת ג'בהת אל-נוסרה ביססו את אחיזתם ברמת הגולן מקוניטרה דרומה, בשעה שהדומיננטיות של חזבאללה התעצמה בצפון האזור. התקדמות המורדים צפונה, לכיוון דמשק וגבול סוריה-לבנון, מהווה איום אסטרטגי על משטר אסד ועל ציר איראן-סוריה-חזבאללה. חזבאללה, מחויב לפעול כדי לבלום את התקדמותם של המורדים ולהסיג אותם מהאזורים שבהם התבססו, וכבר החל במהלך צבאי יחד עם כוחות קודס האיראניים במחוז דרעא.

ישראל צופה בדאגה בהתבססות תשתיות של חזבאללה בתמיכה איראנית ברמת הגולן. בכל השתלטות טריטוריאלית של חזבאללה בגולן יהיה גלום פוטנציאל איום נגדה. אם ישראל תעריך כי מדובר באיום מוחשי, עולה הסבירות שהיא תפעל לסכלו. אי לכך, אם חזבאללה יפעל לממש את שאיפתו לשליטה ברמת הגולן אזי צפוי שיימצא במסלול התנגשות עם ישראל.

סיכום

על אף השוני המובנה, הגיאוגרפי והאסטרטגי, גם בזירה הצפונית וגם בזירה הדרומית אין עניין לאף אחד מהצדדים בהסלמה. לעומת זאת, ניתן לומר שבשני המקרים התרחשויות אזוריות, ובמיוחד עליית הג'יהאד הסלפי, יוצרות תגובות שרשרת שגליהן מכים בחתך אזורי ובעקיפין מערערות את היציבות בזירות העימות בין ישראל לשכנותיה. בחצי-האי סיני פועל ארגון אנצאר בית אל-מקדס נגד המשטר המצרי וחותר לערער את יציבותו – בין היתר באמצעות קשרים המיוחסים לו עם חמאס בעזה. הסלמה במאבק אנצאר בית אל-מקדס ופעולת נגד של המשטר המצרי, שתכלול לחץ נוסף על חמאס ברצועה, עלולה תהיה לגרום להתפרצות ברצועה, שתופנה נגד ישראל. נוכחותם של כוחות ג'יהאד אל-נוסרה ברמת הגולן מסכנת את האינטרסים של משטר אסד ושל חזבאללה במרחב ההשפעה שלהם מדרום לדמשק ולביירות, ופעולת נגד של חזבאללה עלולה לגרור עימות בינו לבין ישראל.

שני תרחישים אלו, התנגשות בין ישראל לחמאס בעזה ובין ישראל לחזבאללה בדרום סוריה, נראים אפשריים בעתיד הנראה לעין. מוערך כי רק שינוי אסטרטגי של המציאות בעזה ובדרום סוריה, אשר יגיע כתוצאה מיוזמה מדינית, שינוי יחסי הכוחות האזוריים או כל תמורה אחרת, יכול להסיט את השחקנים ממסלול ההתנגשות.